

בשטרות צריך קנין חזק יותר משאר חפצים. או כדי לומר ששטרות אינם נקנים אלא כאשר דעת אחרת מקנה, ואינו זוכה בחוב כשהגביה שטר מן ההפקר.

ויש אומרים שלכך נקטו 'מסירה' — כי סתם הגביה משמע הגבהת דבר המונח על הקרקע, ואולם השטרות הנם מוצנעים ודרכם להימסר מיד ליד. ועוד, כיון שהראיה של השטר ותוקפו אינם מוגבהים או נמסרים בפועל, לפיכך כינו הגביה זו 'מסירה', כי מסירת השטר היא כעין אחיזת ה'מוסירה' והאפסר של החוב (עפ"י הר"ם ור"י הלוי — מובא בריטב"א שם).

והרמב"ן כתב שהשטרות לפי שאין גופם ממון, ועיקר קנינם אינו אלא לראיה שבהם, הכל שוה אצלם, משיכה הגביה או מסירה, ואין עדיפות להגביה על מסירה כבשאר מטלטלין. (וע' בקצות החשן סו סק"ח, שדן לפי"ז שתועיל מסירה בשטרות אף בסמטא, כיון שלא תקנו בהם משיכה. ובאר עוד מדוע התוס' מאנו בשיטה זו).

ע' באורך בכללות הענין, בספר 'שעורים לזכר א"מ' ח"א עמ' רס ואילך.

ז'חכמים אומרים: בין שכתב ולא מסר בין שמסר ולא כתב — לא קנה עד שיכתוב וימסור' — הגם שמפשות הלשון נראה לכאורה שהכתיבה קודמת למסירה, כתבו ראשונים (רמב"ן, רשב"א) שאין מקום ל'כתיבה' (כלומר, מסירת שטר קנין) אלא לאחר שקדמה לה מסירה, שכיון שזכה בגופו של הנייר על ידי המסירה, זכה ע"י הכתיבה בראיה שבו. אך לא להפך — כי נתינת שעבוד בלא גופו של שטר אינה כלום.

ומה שנקטו בכל מקום 'בכתיבה ובמסירה' — כלומר בכתיבה ובמסירה שקדמה לה, וכעין הלשון שבברכת אירוסין (כתובות ז) 'על ידי חופה וקדושין'.

וכן יש לשמוע מאריכות הלשון 'בין כתב ולא מסר בין מסר... עד שיכתוב וימסור', שאפילו כתב ומסר פעמים שאינו קונה — אם עשה שלא כסדר, שכתב ולא מסר קודם לכן (ריטב"א ב"ב עו).

דף מח

'המוכר שטר חוב לחברו...' — בבאר שיטות הראשונים בדין מכירת שטרות — ע' (נודע ביהודה תנינא יו"ד רג); 'חדושי הגר"ח על הש"ס' וקובץ שעורים — ב"ב קמו; חדושי הגרנ"ט — גטין עג; קהלות יעקב — ב"ב לה וכתובות כא; שעורי ר' שמואל — גטין יג; ב"מ כ; שו"ת אור לציון ח"א חו"מ ב. וע"ע במובא בכתובות פו וב"ב קמו.

'במלוה על פה במאי פליגי, בדרב הונא אמר רב...' — התוס' דייקו מכאן שאי אפשר למחול את החוב כשהקנהו במעמד שלשתן, כי אם אפשרי הדבר, מדוע לא פירשו את מחלוקתם במלוה על פה כשם שפירשו את מחלוקתם בשטר, שחולקים בדשמואל או בסמיכות דעת.

ואולם שיטת כמה מהראשונים (ע' בחידושי הרמב"ן כאן ובגישין יג): שניתן למחול החוב, ויישבו את ראית התוס' בפנים שונות; אם משום שבמעמד שלשתן סומכת שלא ימחל, כיון שבפניהם הקנה לה, ודאי יבוש מלמחול. או אפשר, וכן נקט הרמב"ן להלכה, שאכן גם במלוה על פה לשמואל אינה מקודשת לרבנן, שאינה סומכת דעתה. והיה אפשר לפרש בגמרא מחלוקתם בדשמואל.

ובחידושי הגרנ"ט ('השלם' — עג) כתב לתרץ, לפי מה דקיימא לן 'המלוה את חבירו בעדים אין צריך לפרעו בעדים', הלא היא יודעת שיוכל לטעון 'פרעתי', נמצא שבכל אופן אין לה סמיכות-דעת

ודאית, אלא שמתרצה להתקדש בהסתמך על הנחתה הסבירה שלא יטעון 'פרעתי'. ואם כן, צירוף חשש נוסף, שמא ימחול את חובו, אינו מגרע מסמיכות דעת מסופקת שיש לה. (ויש להעיר שכתב כן בשיטת הרמב"ן, וברמב"ן עצמו מבואר שאינו סובר סברה זו אלא גם בכגון זה לא סמכה דעתה).

— כתבו האחרונים: אף על פי שקנין 'מעמד שלשתן' אינו אלא תקנת חכמים, משמע שהאשה מקודשת מדאוריתא. והטעם לפי שהפקר בית דין — הפקר. וכבר עמדו על דברי הרמב"ן שהוכיח מסוגיתנו שמכירת שטרות — מדאוריתא, כי אם לא כן, כיצד מקודשת מן התורה. והלא מעמד שלשתן לכו"ע מדרבנן הוא, ואעפ"כ מקודשת מדאוריתא? —

יש מי שתרץ שבמעמד שלשתן, אעפ"י שלא זכתה בכסף אלא מדרבנן, אך הלא קיבלה הנאה ומתקדשת בה מדאוריתא, וכמו המקדש את האשה בכך שמדבר עליה לשלטון. [וכן אם קידש קטנה בתפוח ואכלתו, אעפ"י שלא כיוונה לזכות בו, הרי היא מקודשת בהנאה], משא"כ במכירת שטר חוב שאינה נהנית, שהרי יכול למחול עליו, ואנו דנים רק מצד הכסף עצמו שזכתה בו, בזה סובר הרמב"ן שאינה מקודשת אלא אם מכירת שטרות דאוריתא. (עפ"י אמת ליעקב).

ועוד נאמרו בשיבוש דברי הרמב"ן דרכים נוספות. ע': אבני מילואים כט"י; חדושי הגר"ט ('השלם' — עג); שו"ת דובב מישרים (ח"ג קי — תשובת אבי המחבר).

ז'חכמים אומרים: שמין את הנייר אם יש בו שוה פרוטה — מקודשת' — כן הוא הדין בכל קידושי שטר כשהשטר פסול וכד', שמין את הנייר, כדאיתא בירושלמי ובראשונים (כאן וברפ"ג). וכן הובא בפוסקים (אה"ע כח, ח לב, ב).

[בספר זכר יצחק (ח"א טו וח"ב ז) הסביר דעת חכמים שמין את הנייר — מפני יתור לשוננו, שאמר 'הרי את מקודשת לי בשטר זה', שבקידושי שטר אין צורך לומר שמקדשה בשטר זה, ולכן סוברים חכמים שדעתו לקדשה בשווי של השטר, ולא מדין קידושי שטר].

עוד מבואר בפוסקים שגם כשאין בו שוה-פרוטה, חוששין שמא שוה פרוטה במקום אחר, כדין קדשה בתמרה (לעיל יב). ויש חולקים. ע' לחם משנה (אישות ז, י); שער המלך (ספ"ה); שו"ת רעק"א (ח"ב נו); עונג יום טוב (קכב). וע"ע במובא לעיל יב.

עוד כתבו (ע' רעק"א ריש מסכתין): בשטר פסול, כאשר מתקדשת בו מדין 'קידושי כסף' אם יש בו שוה פרוטה — אין די בחתימת העדים על השטר, שישמשו כעדות על הקידושין, כדין קידושי שטר [ושיטת הרי"ף שאף לרבי אלעזר די בעדי חתימה בלבד] — אלא צריך שיהיו עדי קידושין נוכחים בעת הקידושין, כדין קידושי כסף. ויש מי שהסתפק בדבר (אור שמח — אישות ג, ג). וע' בשיעורי הגר"ש רזובסקי ז"ל — גיטין, עמ' סח-סט — שני טעמים לדברי רעק"א.

'עשה לי שירים נזמים וטבעות... ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף...' — יש להקשות, מה השייכות בין נידון דגן לדין שכירות, וכי שכרה אותו כפועל, והלא רוצה להתקדש בגוף המלאכה שעושה עבורה, שהיא שוה-כסף, ואין כוונתה לשכרו כפועל ולהתקדש לו בדמי השכירות?

— משמע מכאן שהמלאכה בעצמה אינה יכולה לשמש ככסף קדושין, ואין בכחה אלא לחייב דמי השכירות, ועל כן דמי השכירות בלבד הם המהוים את הקדושין. (בית ישי ה. ע"ש. ועדיין טעון הדבר באור).

ובקובץ שיעורים (בבא קמא, אות קמד) מובא שאכן זהו הטעם שלדעת האומר 'אינה לשכירות אלא

לבסוף' — מקודשת, כי מתקדשת בעצם קבלת הפעולה. אולם למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף' אי אפשר שתתקדש בהגעת הפעולה לידיה, שהרי כבר נתחייבה לשלם עבורה, והפעולה כבר שייכת לה עוד קודם חלות הקדושין, אלא שמוחל לה את חובה, וזה הוא 'מקדש במלוה'.

(ע"ב) 'מר סבר אינה לשכירות אלא לבסוף' — הלכך מקודשת עם גמרו של כלי שאז חל חיוב השכירות ואין כאן מלוה. [אבל אם תאמר שאינו מקדשה אלא בהחזרת הכלי, הלא כבר חלה השכירות מקודם לכן, כשנגמר הכלי, והרי מקדשה במלוה]. וכן נראה מדברי הראב"ד. ומה שאמרו לעיל 'עד שיגיע ממון לידה. אילימא אותו ממון, מכלל דתנא קמא סבר אפילו אותו ממון נמי לא, אלא במאי מקדשא' — אין הכוונה לשעת נתינת הנזמים בידה, אלא הכוונה לגמר עשייתו. ואפשר שאין הקדושין נגמרים עד שיחזיר לה הכלי [ולפי זה אם בא אחר וקידשה בין גמר הכלי להחזרתו — מקודשת לשני]. או אפשר שהרי זה כתנאי, שהיא מתקדשת בשעת גמר עשיית הכלי בתנאי שיחזיר לה אותו לבסוף. [ולפי זה כשבא אחר וקידשה בינתיים, לבסוף כאשר החזיר לה, פקעו קידושי שני וחלו קדושי ראשון]. [עפ"י רשב"א]

ודעת הרי"ד (בתוספותיו, וגם מובא בבעה"מ) שאינה מקודשת אלא בנתינת הכלי בידה, שהיא זמן חלות חיוב השכירות, ולא בזמן גמר עשיית הכלי.

[לדעת הרשב"א קמה קושית התורי"ד, מדוע לזמן דאמר ישנה לשכירות מתחילה ועוד סוף אינה מקודשת בפרוטה אחרונה של גמר הכלי, כדין מלוה ופרוטה. [והרי"ד תירץ כשיטתו שמקדשה בשעת החזרת הכלי, ובאותה שעה הלא גם פרוטה אחרונה מלוה היא, אבל להרשב"א קשה]. ונראה שאין אומרים 'מלוה ופרוטה דעתה אפרוטה' אלא משום שהפרוטה בעין והמלוה אינו בעין, (וכמו שכתב הרשב"א עצמו בתשובה אלף רלג), אבל בעשיית הכלי, כך לה פרוטה ראשונה כמו אחרונה, הכל שוה בעיניה. וכיון שדעתה על הכל, וחלק ממנו הוי מלוה — אינה מקודשת.

ויש מתרצים שהרשב"א סובר [דלא כהנחת הרי"ד] שחצי פרוטה אחרונה מצטרפת עם הפרוטות הראשונות להיות מלוה, ונמצא שלא נשאר לבסוף פרוטה אחרונה לקדש בה [עפ"י שער המלך אישות ה; חזו"א מג, ג]. ולפי זה לכאורה היה לגמרא להשמיענו שאם פעולה אחרונה של גמר הכלי היא שוה פרוטה — מקודשת אף למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף. אך לפי האמור בכל אופן אינה מקודשת.

אומן קונה בשבח כלי — בספר קצות החשן (שו סק"ד) דן בהרחבה במהות קנין האומן, ובפרטי הדינים המסתעפים. הנה סיכום מקצת דבריו:

ראשית כל הוכיח מדברי הראשונים (תה"ד שט, מהמרדכי; לשון רש"י בב"ק צט, בד"ה ישנה לשכירות; והרא"ש שם), שאינו קונה את כל הכלי אלא רק מה שכנגד השבח שהשביח, ודלא כמהר"ש הלוי בתשובה. ואפילו קנינו שכנגד השבח, כתב (עפ"י הראשונים בשבועות), אינו קנין גמור להיות כשלו ממש, אלא יש לו קנין מסוים בחפץ לענין קדושי אשה [שהרי אף המקדש במשכון דאחרים — מקודשת]. וכן לענין שאם הזיק — אין לו לשלם בעד השבח. וכן לענין בל תלין — כמבואר בסוגיא בב"ק, אך אינו שלו לגמרי. ודומה לקנין שיש לבעל-חוב במשכון, אלא שבדבר זה עדיף ממנו: שקונה גם כנגד השבח היתר על דמי שכירותו, שלא כבע"ח שאינו קונה במשכון אלא כנגד חובו. [וכן לענין זה: נכרי שקיבל מישראל, הגם שאינו קונה משכון, באומן — קונה בשבח כלי]. ואולם באיכות הקנין ובמהותו — זהה הוא לבעל חוב.

(מהרשב"א בחידושו בב"ק צט מבואר שאף בשבח אינו קונה אלא כשיעור שכרו, שכתב בטעמו של קנין זה, לפי שאין דעתו של אומן להשביחו לצורך בעל הכלי כדי לחייב את עצמו בתשלומי נזק. וכן דעתו גם כן להשביחו לעצמו, לקנות

בו כנגד שחרו אע"פ שלא קלקלו, אבל לכו"ע בשלא קלקל — אינו קונה כל שבחו. וע' נתיח"מ שם).

נראה שאף ללא כוונת קנין מפורשת, קנה האומן בשבח כלי, שקונה מאליו על ידי שבח שהשביח במעשיו. ולפי זה אף אומן קטן קונה בשבח כלי, הגם שאינו קונה בעלמא כאשר אין דעת אחרת מקנה לו. (עפ"י חדושי הגר"ר בנגיס ח"א סוס"י כט, דלא כ"ד המלך' ג,ג).

להלכה, נחלקו הראשונים האם אומן קונה בשבח כלי אם לאו. ע' שו"ע חו"מ שו"ב ובש"ך שם. [הדבר נוגע גם לענין טבילת כלים; בישראל שנתן לנכרי חומר לעשות לו כלי. ומחלוקת הראשונים היא. ופסק הרמ"א (ביו"ד קכ"י) שיש לטובלו ללא ברכה].
פרטי דינים נוספים בענין זה — ע' במובא בב"ק צט.

'איכא דניחא ליה בכספא ולא ניחא ליה בדהבא' — יש שכתבו שטעם זה אינו נצרך אלא אליבא דרבי שמעון, אבל לחכמים אף ללא טעם זה אינה מקודשת, כי לא זהו הדבר שסוכם עליו מראש ביניהם, ואין הפרש אם הוא גרוע ממנו או טוב ממנו, על כל פנים אינו זה. (ע' רש"ש). אך יש שפרשו טעמם של חכמים משום דאיכא דניחא ליה בכספא (רבי עובדיה מברטנורא).
ויש בדבר נפקותא להלכה; בדבר שלכולי עלמא אין בו קפידא, האם היא מקודשת. וע' בית שמואל (לח ס"ק מד מה). וע"ע חזון איש (אה"ע נב,ד) שכנראה מחלוקת ראשונים בדבר (להלן ס).
לכאורה י"ל שלמסקנת הגמרא שנחלקו בשליח, בשאלת קפידא או מראה מקום, שוב אין מקור וצורך כלל לומר שנחלקו בסברת 'איכא דניחא ליה'. וע' ב"ב פג:

'כגון שאמר לשלוחו הלוני דינר של כסף ולך וקדש לי אשה פלונית והלך והלוה של זהב — מר סבר קפידא ומר סבר מראה מקום הוא לו' — ומדובר כגון שלא קדשה בכל שווי הדינר של זהב, אלא כערך דינר כסף שבו. או באופן שהשליח מחל לבעל על אותו הפרש שבין הכסף לזהב. שאם לא כן, לא ניתן לומר 'מראה מקום הוא לו', כי שמא אין חפץ לקדשה אלא במחיר דינר של כסף (תוס' הרא"ש).

והרשב"א מ"אן בתירוץ אלו, ומפרש כפשוטו שהלוה של זהב וקידשה בכולו, וסברת רבי שמעון ש'מראה מקום הוא לו' — כי אנן סהדי שנוח לו בכך, שחזקה רוצה הוא להתיקר בית חמיו או בית ארוסתו. והוא הטעם לכך שאם הלוה של כסף במקום של זהב אינה מקודשת — כי חפץ להתיקר בעיניה ולא להתבזות במתנה מועטת.

והרי"ד כתב שאמנם יכולה היתה הגמרא להקשות על תירוץ זה, אדרבה איפכא מסתברא, שאם השליח מוסיף לשבח הרי הבעל מופסד יותר, ואפילו עשיר מקפיד בזה, כל שכן עני. ואם השליח מגרע הרי נמצא הבעל מרויח — אלא שבין כך הסבר זה אינו עומד לפי האמת והקשו בגמרא קושיא עדיפה מזו, מתוך לשון המשנה.

— יש להוכיח מכאן שהאומר לשלוחו לקדש בדינר וקדשה בחצי דינר — אינה מקודשת, כי הרי רק בהטעה לשבח נחלק רבי שמעון. (ע' פתחי תשובה לה,ח בשם 'גדול אחד'. והביא שם מי שנסתפק בזה). והיא ראייה מכרעת. ואע"פ דלא קיימא אוקימתא דאביי, מכל מקום ניתן ללמוד ממנה כאמור (חזון איש אה"ע מז,ז).

ולדברי הרי"ד הנ"ל נראה שאין להוכיח מהגמרא, כי אכן אין סברת אביי עומדת למסקנא, והרי לפי האמת הסברא הפוכה, ואם כן יש לומר שאם הפחית השליח מהסכום — מקודשת.

'אשכחתי לאביי... אי הכי התקדשי לי? התקדשי לו' מיבעי ליה. 'הטעה לשבח? הטעה' — יש לפרש שיטת אביי, שהשליח אמר לה 'פלוני שלחני לקדשך ואמר לי לומר לך (בלשון זו) 'התקדשי לי בדינר...'. וזה שכתוב 'הטעה', אולי סבר אביי שאינו במפיק ה"א. וכל שאלת הגמרא מבוססת על ההנחה שהה"א דגושה (שכך קים לגמרא לקרוא כן — כן כתב הרש"ש). ועל שאלת לשון 'נמצא', יש לומר — לאביי — שהכוונה שנודע לבעל לאחר מכן שהשליח נתן זהב. (וכעין זה יש להלן נו. ע"ש ברד"ה ונמצאת ותד"ה ושחטה). ומכל מקום מקשה הגמרא משום שעדיין יש דוחק לשוני.

[כבר צוין (בסוטה ח) מקומות רבים שלדעת אביי אין לחוש כל כך בדחיקת לשון המשנה או הברייתא, ורבה הקשה עליו מדקדוק הלשון. הנחה זו תואמת גם לכאן].

'הכא במאי עסקינן, כגון שאמרה היא לשלוחה צא וקבל לי קדושי...'. — הטעם לחלק בינה לבין שלוחה, כי כשמקדשה באופן ישיר ואומר לה התקדשי לי בשוה-כסף, ודאי דעתה על מה שאמר ואינה צריכה לפרש, כי אינה סבורה שיתן לה של זהב. אך כששולחת שליח, אם היא מקפידה על כסף דוקא, היה לה לפרש, כי שמא עכשו אין הכסף בידו של הבעל, או שמא אינו יודע שהיא מקפדת על כך, ומדלא פרשה לשליח, סובר רבי שמעון שאינה אלא מראה מקום. (חזון איש סו"י נב. ונראה סיוע לסברא זו מדברי הרשב"א).

'דקא צייר בבליתא' — ומדוע דיבר התנא באופן כזה? — לפי שרצה לנקוט לשון 'נמצא', דומיא דרישא בעני ועשיר (תוס' הרא"ש). ועוד, שדברו חכמים בהווה, ואילו השליח ידע על כך, מן הסתם לא היה מקבלו, לדעת חכמים דהוה קפידא (חזון איש אה"ע סו"י נב). ע"ע: רש"ש ובית מאיר.

פרפראות לחכמה

'כגון שהוסיף לה נופך משלו' — הנופך היא אבן טובה (ר"י הוקן). והיא מנויה בין אבני החושן. יש אומרים שצבעה כחול [או כחול-ירוק] כהה, או שחור. (ע' רס"ג וראב"ע — שמות כה, ועוד). בלשון מאוחרת יותר התקבל השימוש בביטוי זה, 'הוספת נופך', במשמעות כללית של יפוי ותוספת קישוט, כהשאלה מהמובן המקורי — תוספת אבן יפה. ונקטו בדוקא אבן זו — אולי מפני שהיא אבן מצויה וזולה יותר משאר אבנים יקרות, ודברו חכמים בהווה. ובדרך רמז יש לומר, לפי שהאבן הזו באבני החושן שייכת ליהודה, וכבר כתבו הקדמונים מקור ורמז בתורה למנהג שנהגו ישראל לקדש בטבעת — מיהודה, שנתן לתמר את חותמו — טבעתו. וב'דעת זקנים מבעלי התוספות' איתא שקדשה לתמר בטבעתו. [גם מנין אותיות טבעת עולה כמנין קידושין עה"כ. תשב"ץ קטן תסז]. וגם כאן הלא קדשה ב'שירין נזמים וטבעות'. לכך נקטו נופך, שהוא מרמז על מקור קידושי טבעת.

'התקדשי לי בכוס זה... בו ובמה שבתוכו' — אפשר שיש לראות כאן רמז למנהג המובא בספר העיטור (ח"ב עמ' סג): 'יש מקומות שנותנים טבעת לכוס, ומברכין עליו, ונותנים לאשה, ואומר לה: התקדשי לי בכוס זה ובמה שבתוכו. והכל לפי המנהג'.

וכבר הראה הר"ד שפרבר נ"י (ב'מנהגי ישראל' ח"ב עמ' רכב ואילך) מקורות שונים למנהג זה, החל מתקופת הגאונים, ועד למנהגים מאוחרים בקהילות נדחות, בקושטין שבדרום הודו ובהרי הקווקז, וכן מנוסח מחזור תימני מכת"י ומנוסח פרסי; יש מקומות שנהגו להניח הטבעת בכוס היין ששותים ממנו, ויש שנהגו להניח הכסף בתוכו, ולומר לה 'הרי את... בכוס זה ובמה שבתוכו'. וכיו"ב.

[וראוי ליתן טעם ושורש למנהג קדום זה; שהוא כעין מה שכתב בשו"ת הרשב"א (מובא ברמ"א אהע"ז לא, ב) שנוהגים לכסות פני הכלות הצנועות, ואינן מקפידות במה מקדש אותן. וכן נהגו לשאול לעדים אם שוה פרוטה, כדי שתדע שהקדושין נעשים בפרוטה, והכל מטעם אחד — לצאת מכל חשש ופקפוק בחסרון גמירות-הדעת, שמא סבורה שהטבעת שוה יותר. אף כאן, בכוונה תחילה הסתירו את הטבעת או את הכסף, בתוך כוס היין, כדי שתתרצה מראש להתקדש בכל מה שיהא בתוכו, בין רב בין מעט].

'אמר אביי: רבי שמעון ורשב"ג ור"א כולו סבירא להו מראה מקום הוא לו... — הנה זו דרכו של אביי בהרבה מקומות, להעמיד רשימת חכמים שהולכים בשיטה אחת. [ולא מצאנו לחכם אחר בתלמוד בבלי, שעשה כן בכל כך הרבה מקומות, כאביי, מלבד רבי יוחנן שמצאנוהו במספר מקומות שהיה אומר על שני תנאים (בדר"כ): 'אמרו דבר אחד', כמפורט להלן].

(ויש לציין בזה דיוק לשון הרשב"ם (בב"ב יח): 'ובכל מקום שאמר אביי אמרו דבר אחד...'). והנה ציון המקומות שהעמיד אביי ב'שיטה'; אם בסגנון 'כולו סבירא להו... או ב'אמרו דבר אחד': שבת כו; שם כז; שם סה. שם קכח. פסחים לב; סוכה ז. חגיגה ו. כאן; להלן סב; ב"ק נט. (פעמים). וע"ש סט.; שם צג; ב"מ קיח; ב"ב עח; קסה. סנהדרין סד. זבחים מז.

והנה ציון המקומות שאמר ר' יוחנן 'אמרו דבר אחד' (ביחס לשני חכמים, מלבד פעם אחת — לשלשה): שבת צד. פסחים פב; יבמות נא; כתובות ל; ב"ק סט. ב"מ מז; זבחים יא. מנחות נז; חולין נח; שם עה. שם קכד; בכורות כב. ופעם אחת שאמר 'כולו סבירא להו' על כמה תנאים — בסנהדרין ד. וע"ע 'אור הישר' זבחים יא; וכן מצינו לרבותיו של אביי לשון זו — 'אמרו דבר אחד' (ביחס לשני חכמים בלבד); רב יוסף — שבת עז. ורבה — עירובין פו סוכה לו. נדרים עג; מנחות סג;—סד. וכן מצינו פעם אחת בדברי רב (סוטה ל); ר' פדת — יומא סא; ר' הושעיא — כריתות יד; ורבא — יבמות לו;

דף מט

'מקושר' — רוב הראשונים מפרשים 'גט מקושר' — מקופל בכמה קפלים (כמניפה. ע' פיה"מ להרמב"ם, ב"ב פרק י) בשורותיו העליונות, מקום תורף השטר (-הזמן השמות ושאר פרטים), וכל קפל וקפל היה תפור. ואולם הרמ"ה פרש 'מקושר' ממש. היו מחברים לגט מספר רצועות וכורכים אותו כמה פעמים וקושרים אותו באותן רצועות, בצורה הידועה להם. (ע' בתאור מפורט ביד רמה — ב"ב קס. וראה במובא באנצ. תלמודית כרך ה' עמ' תשי"ח בהערה 6).

אפשרות שלישית: נחלקו האם מוכר שטר חוב לחברו וחזר ומחלו — מחול (כדברי שמואל) אם לאו. אפשרות רביעית: לדברי הכל אם מחל — מחול, ומחלוקתם האם אשה סומכת דעתה שלא ימחול המקדש ויפסידנה, אם לאו.

אף על פי שלהלכה המקדש בשטר חוב אינה מקודשת כחכמים, אם קנתה את הנייר ויש בו שוה פרוטה — מקודשת. (כן מבואר באה"ע כה"ג. וכן יש לשמוע קצת מסוגיתנו). ונראה, דוקא כאשר יתן לה את החוב כשיגבה, או שיכתוב לה שטר ויקנה לה בו את כל שיעבודו. וכשיקיים תנאו תהא מקודשת למפרע, אבל בלאו הכי אינה מקודשת, שהרי אלו קידושי טעות, כי דעתה לקבל את החוב כולו. (עפ"י חזון איש מ"א).

במלוה על פה; נחלקו האם אפשר להקנות הלואה ב'מעמד שלשתן', או שמא רק בפקדון תקנו קנין זה ולא בהלואה, הלכך כשאמר בפני האשה ובפני הלווה, קני את חובי — לא אמר כלום.

א. להלכה מלוה נקנית במעמד שלשתן. ונחלקו הראשונים בשחזר ומחלו, האם מחול אם לאו. והרמב"ן פסק [דלא כהתוס'] שיכול למחול הלכך אינה מקודשת, וכחכמים. ורק אם הניח לה משכון שוב אינו יכול למחול ומקודשת, בין במכירת שטר חוב בין במלוה על פה.

ב. יש לדון שאם קידשה בחוב של אחרים ואמר לה בפירוש שתתקדש בהנאה זו שהוא נותן לה את החוב, אעפ"י שהיא חוששת שמא ימחול, מ"מ אם יודעים בברור שגם מספק יש לה ודאי הנאה שוה פרוטה, אפשר שהיא מקודשת. (עפ"י מנחת שלמה ח"א עד ד"ה ואפשר).

דף מח

צו. מה דין קידושי שטר, באופנים דלהלן?

א. קדשה בשטר שאין עליו עדים.

ב. שטר שנכתב שלא לשמה.

ג. שטר שנכתב לשמה ושלא מדעתה.

א. קדשה בשטר שאין עליו עדים; לדברי רבי מאיר שעדי חתימה כרתי — אינה מקודשת. ולדברי רבי אלעזר שעדי מסירה כרתי — מקודשת, שהרי מסרו לה בפני עדים.

חכמים מסופקים בדבר, ואמרו: שמין את הנייר, אם יש בו שוה פרוטה — מקודשת. ואם לאו — ספק. (רש"י ותוס').

א. הרמב"ם השמיט שומת הנייר. ויש אומרים שרבי מאיר ורבי אלעזר נחלקו על חכמים בדין זה והלכה כמותם, שצריך שידע במה הוא מקדש. (ע' זכר יצחק טז). ואולם כמה ראשונים הביאו דין זה, שהמקדש בשטר פסול, אם יש בו שוה פרוטה — מקודשת בתורת קנין כסף, שאף רבי מאיר לא נחלק על חכמים בדבר זה. (ערמב"ן ור"ן ועוד — כאן ובריש מכלתין; רשב"א ור"ן רפ"ג; תוס' ז סע"ב).

ב. שטר קדושין שנכתב על דבר שיכול להזדייף — לדברי רבנו תם (בתוס' לעיל ט). לרבי מאיר פסול, שהרי אפשר לזייף החתימות. ולרבי אלעזר כשר. והרי"ד כתב שאפילו לרבי מאיר כשר, ובאופן שעדי החתימה מעידים שהשטר אינו מזויף.

ב. שטר קדושין שנכתב שלא לשמה — נסתפק בדבר ריש לקיש, ולבסוף פשט שאינו כשר, ויצאה והיתה — מקיש הויה ליציאה. לפי אפשרות אחת בגמרא, רצו לתלות דין זה במחלוקת רבי מאיר וחכמים.

ג. כתבו לשמה ושלא מדעתה — רבא ורבינא אמרו: מקודשת (כגט הנכתב שלא לדעת האשה). רב פפא ורב שרביא אמרו: אינה מקודשת (כגט, הנכתב מדעת המקנה). ואפשר שנחלקו רבי מאיר וחכמים בנידון זה.

נחלקו הראשונים להלכה בדין זה. ועוד נחלקו, האם אפשר לכתוב מדעת השליח ששלחה האשה לקבל קידושיה. (ע' בפירוט לעיל ט).

צו. אשה שהביאה לאיש זהב כדי שיעשה לה ממנו תכשיטים, האם יכול לקדשה בשכר פעולתו? ומה הדין כשהוסיף לה נופך משלו?

'עשה לי שירים נזמים וטבעות ואתקדש אני לך' — אם היה האיש שכיר, אזי אם נוקטים 'ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף', כלומר כל פרוטה ופרוטה כשנגמרה, נתחייב בה המעביד לפועל מיד [רק מועד התשלום בפועל אינו אלא לבסוף], הרי כשמקדשה לבסוף הוא מקדש במלוה ואינה מקודשת. ואם נוקטים 'אינה לשכירות אלא לבסוף' — בשעת החזרתו (רש"י) מקודשת, שהרי לשם קדושין הוא מוחל לה את פעולתו ואין כאן מלוה כשמחזיר לה. ודוקא כשעדיין לא עשה, אבל אם קידשה ב'שכר שעשיתי עמך' — אינה מקודשת, שהרי זה מקדש במלוה.

א. להלכה אנו נוקטים ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף. (פוסקים. כדיוק סתם מתניתין דלהלן סג. ע"ש בגמרא — כמו שכתב הרשב"א שם).

ב. הרשב"א צדד שלש אפשרויות אודות זמן חלות הקדושין [למאן דאמר אינה לשכירות אלא לבסוף]; אפשר שמתקדשת מיד כשגמר לעשות את הכלי. (וכן נראה מדברי הראב"ד). ואפשר (וכן יש לשמוע מפרש"י) שמתקדשת עם גמר מלאכה ולא נגמרו הקדושין עד שיחזיר. או הרי זה כמקדש בגמר מלאכה בתנאי שיחזיר לה לבסוף. ונפקא מינה כשבא אחר וקידשה בין גמר הכלי להחזרתו.

ודעת הרי"ד שאינה מתקדשת אלא בהחזרת הכלי לידה, שאז הוא זמן חלות חיוב השכירות.

עבד האיש כקבלן ולא כשכיר, שקבל עליו לגמור המלאכה בכך וכך, ובשכר זה הוא מקדשה — באנו לנידון קניית אומן בשבח כלי; אם אומן קונה בשבח כלי — הרי יכול לקדשה כשנותן לה את הכלי, שהרי משלו הוא נותן. ואם אין אומן קונה בשבח כלי — הרי זה כדין שכירות, וכנ"ל.

א. נחלקו הפוסקים להלכה, האם אומן קונה בשבח כלי אם לאו.

ב. יש אומרים שלפי דעת התנאים האומרת המקדש במלוה שיש עליה משכון מקודשת, תהא מקודשת אפילו אם אין אומן קונה בשבח כלי, שהרי הכלי שבידו מהוה משכון. והרמב"ן דחה דעה זו, שאין הכלי כמשכון ביד האומן אלא פקדון בידו.

הוסיף לה נופך משלו, אפילו אם אין אומן קונה בשבח כלי, וישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, הלא יש כאן 'מלוה ופרוטה'. ונחלקו בדבר התנאים, האם דעתה אפרוטה ומקודשת (כן אמר רבי יהודה

הנשיא. וכן דעת רבי אמי כדלעיל (ו) אם לאו (רבי נתן).
 א. להלכה, המקדש במלוה ופרוטה — מקודשת (אה"ע כה, יד).
 ב. בספר אבני מלואים (כד סקל"ז) יצא לחדש שאם מקדש בלשון 'קדושין', הרי גם למאן דאמר מלוה ופרוטה דעתה אמלוה — מקודשת, שהרי קידשה בדבר הראוי ובשאינו ראוי גם יחד, ודעתה על שניהם, ודומה זה ל'קני את וחמור' דקיימא לן קנה מחצה, ופשטו קידושין בכולה. ואין כן דעת כמה אחרונים. (ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ט רסג; זכר יצחק טז).
 ג. משמע בגמרא שהחסרון במלוה ופרוטה [לחד מאן דאמר] הוא רק משום דעת האשה, אבל מצד הבעל נראה שלדברי הכל ודאי נוח לו שיקנה גם בפרוטה. ולפי זה נראה שבקניני מומן בכי האי גוונא, לכל הדעות מועיל, כי אין המוכר צריך לדעת כלל באיזה קנין הלוקח קונה, ודי בדעתו של הלוקח בלבד, והרי דעתו של הלוקח על הקנין המועיל כאמור. משא"כ בקדושין כנראה צריכים האיש והאשה לדעת במה נעשים הקדושין [ולכך דדק הרמב"ם שהבעל אומר לה להתקדש 'בכסף זה'], הלכך כיון שאין דעתה על הפרוטה אלא גם על המלוה, אינה מקודשת. (עפ"י מנחת שלמה תנינא ככו).

צח. א. 'התקדשי לי בכוס זה' והיתה הכוס מלאה במשקה — האם היא מקודשת בכוס או במה שבתוכה או בשניהם?

ב. 'התקדשי לי בכוס זה של יין' ונמצא של דבש, או להפך; 'בדינר זה של כסף' ונמצא של זהב; 'על מנת שאני עני ונמצא עשיר' — מה הדין?

א. 'התקדשי לי בכוס זה' — בברייתא אחת שנו: מקודשת בו ובמה שבתוכו (שמצטרפים לשוה-פרוטה). בברייתא אחרת שנו: בו ולא במה שבתוכו. ובאחרת שנו: במה שבתוכו ולא בו. ופירשו בגמרא שאין כאן סתירה; כאן בשמן כאן ביין וכאן בציר (ויש מפרשים: בשמן).

א. לפרש"י, במים אין דעתה אלא על הכלי. ביין — במה שבתוכו ולא בו, שהרי היין מיועד לשתיה מיידית ולהחזרת הכוס לבעליה. בציר העשוי לימים רבים — בו ובמה שבתוכו.

ורבנו תם פירש: במים — בו ובמה שבתוכו, שהמים בטלים לגבי הכוס. ביין — בו ולא במה שבתוכו, שהיין חשוב ואינו בטל לגבי הכוס, אבל אינו חשוב כל כך לומר שדעתה על היין בלבד. ובציר, לפי שהוא חשוב יותר מן הכוס, והכוס בטל לגביו — במה שבתוכו ולא בו.

ויש אומרים שביין מקודשת בשניהם. ואפשר דוקא לענין צירוף, שאם אין באחד שוה פרוטה אלא בצירוף הכוס ותכולתו — מקודשת, אבל כל שיש שוה פרוטה באחד מהם מקודשת אפילו חזר ונטל את הכוס. אך אפשר שיכולה לומר לא נתכוונתי אלא בשניהם ועתה שרוצה שאחזיר לו הכוס — איני חפצה בקדושין. (עפ"י רשב"ש תקפג — בד' הרמב"ם).
 ב. כל זה אמור כאמר לה 'בכוס' סתם, אבל אמר 'התקדשי לי בכוס זה של יין / של דבש / של שמן' — הלשון מוכיח שבמה שבתוכו קידשה ולא בו (תורי"ד).

וכן באופן שהענין מוכיח, כגון חברים שישבו לשתות, ולא נתן היין להצניעו ולהוליכו לביתו אלא לשתותו על אחר — בלא ספק במה שבתוכו קידש ולא בכוס עצמו (עפ"י שו"ת רשב"ש תקפג).

ב. מבואר בגמרא שהמקדש את האשה והטעה אותה, בין לשבח בין לגנאי, כגון 'התקדשי לי בדינר זה של כסף' ונמצא של זהב, או להפך — אינה מקודשת (כי יש שנוח להן בכסף ולא בזהב, כגון שצריכה אותו להשלים תכשיט של כסף).

ואולם בקדושין שעל ידי שליח, לדברי רבי שמעון אם הטעה לשבח — מקודשת. וחכמים אומרים: אינה מקודשת. אביי פירש בשליח להולכה, כגון שאמר לו הלויני דינר כסף וקדש לי אשה פלונית, והלך והלוה של זהב — מר סבר מראה מקום הוא לו, ומר סבר דוקא הוא, שמקפיד לקדש בכסף ולא בזהב הלכך אינה מקודשת. ורבא ורבי חייא בר אבין פרשו כגון שאמרה היא לשלוחה צא וקבל לי קדושי מפלוני שאמר לי התקדשי לי בדינר של כסף, והלך ונתן לו דינר של זהב — מר סבר קפידא ומר סבר מראה מקום היא לו.

דף מט

צט. האומר לשלוחו לעשות לו דבר קל, ושינה השליח ועשה דבר אחר, כבד ממנו — האם מה שעשה עשוי או שמא הקפיד המשלח שיעשה כדבריו דוקא?

כאמור לעיל, רבי שמעון סובר שהאומר לחברו שיעשה לו דבר קל, אינו אלא 'מראה מקום' להקל בשליחותו אם כבד עליו לעשות בענין אחר, לכך אם שינה ועשה לו יותר משאמר — אין זה שינוי בשליחות. וחכמים סוברים שמקפיד לעשות דוקא כפי שאמר. והראה אביי שנחלקו בענין זה תנאים נוספים; מי שאמר לשליח לכתוב לו שטר פשוט ועשה לו שטר מקושר [במקום שנוהגים לעשות שניהם] — לדברי רשב"ג כשר, שמראה מקום הוא לו. ולתנא קמא פסול.

האשה שאמרה 'התקבל לי גטי ממקום פלוני' וקבל לה ממקום אחר — פסול, ורבי אליעזר מכשיר. ודוקא בשליח לקבלת גט, הואיל והאשה מתגרשת בעל כרחה, אבל שליח להולכת גט או שליח קדושין, אם הזכיר המשלח מקום מסוים, קפידא הוי לדברי הכל, כדתנן להלן. (עפ"י גטין סה; תורי"ד נ.).

ישנם דברים שהכל מודים בהם שמקפיד בדבר; כאשר יש לו צד חובה בשינוי, כגון שהיה מיוחס יותר מכפי שאמר לאשה מתחילה, או קידשה על מנת שאין לו שפחה חשובה והיתה לו — אינה מקודשת, כי אפשר שאין נוח לה באיש מיוחס, או אינה חפצה בשפחה כזו שתספר דבריה לשכנותיה. וכיון שהתנה עמה, אינה מקודשת אפילו לרבי שמעון, ואף על פי שאומרת בלבי היה להתקדש לו (שאין ביכלתה לבטל התנאי המפורש).

להלכה קיימא לן קפידא הוי — כפי הכלל 'אין הלכה כשיטה'. (ערי"ף פרק 'התקבל' ושאר פוסקים).

ק. מה דין הקדושין באופנים הבאים?

א. המקדש את האשה והטעה אותה או שהטעתו היא, לשבח, כגון 'על מנת שאני לוי' ונמצא כהן; 'על מנת שאין לי שפחה מגודלת' ויש לו.

ב. 'על מנת שאני קריינא' / 'קרא' / 'שאני שונה' / 'תלמיד' / 'חכם' / 'גבור' / 'עשיר' / 'צדיק' / 'רשע'.